

Després, examinant atentament el que jo era i veient que podia fingir que no tenia cos i que no hi havia món ni lloc on em trobés, però que no podia pas fingir per això que jo no existís, sinó que, al contrari, del fet mateix que pensés a dubtar de la veritat de les altres coses, se'n derivava amb tota evidència i certesa que jo existia, mentre que, només que hagués cessat de pensar, encara que tota la resta del que havia imaginat fos veritat, no tenia cap raó per creure que jo existís; a partir d'aquí vaig conèixer que jo era una substància tal que tota la seva essència o naturalesa no era sinó pensar, i que per existir no necessitava cap lloc ni depenia de cap cosa material. De manera que aquest jo, és a dir, l'ànima, per la qual sóc allò que sóc, és enterament distinta del cos, i fins i tot és més fàcil de conèixer que aquest, i, encara que el cos no existís, l'ànima no deixaria pas de ser tot allò que és.

DESCARTES, *Discurs del mètode*

El comentari

Josep-Maria Terricabras

1.- Expliqueu breument la idea principal del text. [2 punts]

Aquest passatge del *Discurs del mètode* de Descartes anuncia la importància fonamental que, per al filòsof francès, té el pensament com a garantia de la pròpia existència. Aquest caràcter preeminent del pensament pressuposa una divisió molt forta de la realitat entre un àmbit espiritual (l'ànima) i un àmbit material. Efectivament, Descartes s'adona que allò que li aporta una veritable seguretat sobre la pròpia existència és que pot dubtar de l'existència d'absolutament tot allò que l'envolta (inclòs el seu propi cos) però que no pot dubtar en cap cas del fet mateix que dubta. Dubtar, doncs, pensar, es constitueix en prova de la pròpia existència i en característica essencial de l'ésser humà. L'home existeix perquè pensa. L'home és una substància que pensa.

2.- A quina època de la història de la filosofia pertany aquest text? [3 punts]

El *Discurs del mètode* va ser escrit l'any 1637. Pertany, doncs, al segle XVII, el segle de la confrontació filosòfica entre partidaris del racionalisme (com el mateix Descartes, Leibniz o Spinoza) i defensors de l'empirisme (Locke, Berkeley, Hume...). El fragment que estem comentant reflecteix bé, justament, un element que distingeix de manera radical els partidaris d'una i altra filosofia.

Per Descartes i el racionalisme, la raó és el fonament del coneixement i l'experiència sensible no fa sinó desvetllar les nostres idees, que portem com incorporades des de sempre (són innates). Això suposa que el mètode de coneixement pel qual ens apropem a la realitat i adquirim certeses és el deductiu; és a dir, partim d'unes determinades premisses inqüestionables (en aquest cas: que sóc i que sóc una substància pensant) , i, com si estiréssim un fil, a partir d'aquestes veritats, es despleguen totes les altres. Per això, el model científic per

excel·lència de Descartes i els racionalistes és la matemàtica. I és que, quan fem matemàtiques, els avenços no provenen mai de l'observació exterior, de l'experiència, sinó d'un *anar més enllà* en el desplegament de les evidències que ja tenim. En aquest sentit, podríem dir que en l'operació matemàtica més simple ($1 + 1 = 2$) ja hi ha comprès el teorema més complex que es pugui realitzar.

El mètode de raonament que es contraposa a aquest és l'inductiu, propi dels filòsofs empiristes, per als quals el coneixement es deriva de l'experiència i és, per tant, l'experiència el que ens ha d'anar brindant noves evidències de coneixement. Per això, si els racionalistes incorporaven a la filosofia el model matemàtic, els empiristes, en canvi, fan seu el model de la física.

3.- Expliqueu el concepte d'ànima que es desprèn d'aquest text [3 punts]

L'ànima, segons aquest text de Descartes, és allò que identifica màximament el jo. Aquest jo, però, l'hem d'entendre no pas com el conjunt orgànic que constitueix l'ésser humà sinó com la seva essència racional (en comptes d'ànima podríem dir-ne raó), pensant (podríem dir-ne, també, pensament). I en aquest sentit, Descartes està aïllant el concepte *ànima* de tota realitat material, física, inclòs el propi cos (*l'ànima és enterament distinta del cos*). Que l'existència de l'ànima cartesiana no depengui en absolut del cos, però, no vol pas dir que no hi hagi cap relació entre les dues entitats (Descartes parlarà de *substàncies*). Ben al contrari, a diferència de Déu, que és l'única substància infinita (és a dir que existeix sense necessitat de res que el faci existir), el cos (*res extensa*) i l'ànima (*res cogitans*) són substàncies finites que tenen atributs diferents però que estan completament interrelacionades. Descartes s'adonava perfectament que, tot i el seu plantejament teòric, el vincle entre pensament i cos és molt fort i cal explicar-lo. Per això va recórrer a una explicació fisiològica, un punt d'intersecció cerebral, la glàndula pineal, que connectaria cos i ànima. El problema, és clar, és que no es pot pas dir que la glàndula pineal ni cap altra part del cos sigui l'ànima perquè cal que l'ànima sigui completament immaterial. I, per tant, continua fent de mal explicar exactament què connecta amb què i per què, aquesta glàndula.

4.- Quina vigència creieu que pot tenir avui la separació entre cos i ànima que proposa Descartes? [2 punts]

Abans de preguntar-se sobre la vigència de la separació entre cos i ànima potser val la pena dedicar un moment d'atenció a preguntar-nos per la vigència de les mateixes nocions, de cos i d'ànima. Perquè si parlem del cos sembla clar que no tenim gaires problemes per entendre'ns. Pot ser, en tot cas, que ens costi posar-nos d'acord sobre l'estatut que hem d'atorgar a aquest cos però aquest ja és un altre problema; el que queda clar és que quan en parlem sabrem de què parlem. Això, però, ja no és tan clar si parlem de l'ànima. Essent com és un terme mentalista, *ànima* ha anat acumulant sentits diversos i potser fins a cert punt contraposats en el seu llarguíssim periple semàntic. Així, segons en quin context en parlem, l'ànima pot ser la seu del nostre afecte, la nostra consciència, una espècie d'alè immaterial que ens manté en vida i se separa del cos quan morim o un principi vital infós pel déu cristià. I cap d'aquests sentits no és exactament el referit

per Descartes. És cert que ell pressuposa l'existència de déu i també una relació de causalitat entre la voluntat divina i l'existència humana, però en Descartes això té molt més un sentit filosòfic que no pas religiós. Déu és la clau de volta d'una teoria, és una exigència racional que no té res a veure amb la divinitat cristiana. En aquest sentit, Descartes prepara el XVIII francès, en què déu queda reduït a un arquitecte perfecte que, un cop feta la feina, es desentén de la seva obra perquè ja funciona sola.

Es fa difícil, un cop dit això, plantejar la vigència de la separació actual entre ànima i cos tal i com la feia Descartes fa gairebé 400 anys. Avui, quan pensem en l'ànima hi pensem, majoritàriament, de forma molt menys teòrica, molt més intuïtiva, segurament barrejant diversos dels sentits que el terme ha anat acumulant. No deixa de ser sorprenent, de fet, que necessitem atribuir-nos una dimensió espiritual mentre no ho fem ni tan sols amb els éssers vius evolutivament més propers. Per tant, el dualisme cartesià té sentit teòricament, tot i que, com hem vist, genera problemes importants per explicar-lo. El dualisme popular, en canvi, només respon a la nostra incapacitat per assumir que el fet de tenir consciència és només una conseqüència de les nostres característiques fisiològiques. La religió pot donar un sentit transcendent a això, però llavors ja s'ha abandonat el terreny de la filosofia.